

L

Länsstyrelsen i Kalmar län informerar. 1976.

RYNINGEN

VEGETATION, MARKANVÄNDNING
OCH FÅGELLIV

ANDERS LARSSON

PLANERINGSAVDELNINGEN
NATURVÅRDSENHETEN
1976-10-07

1976:10

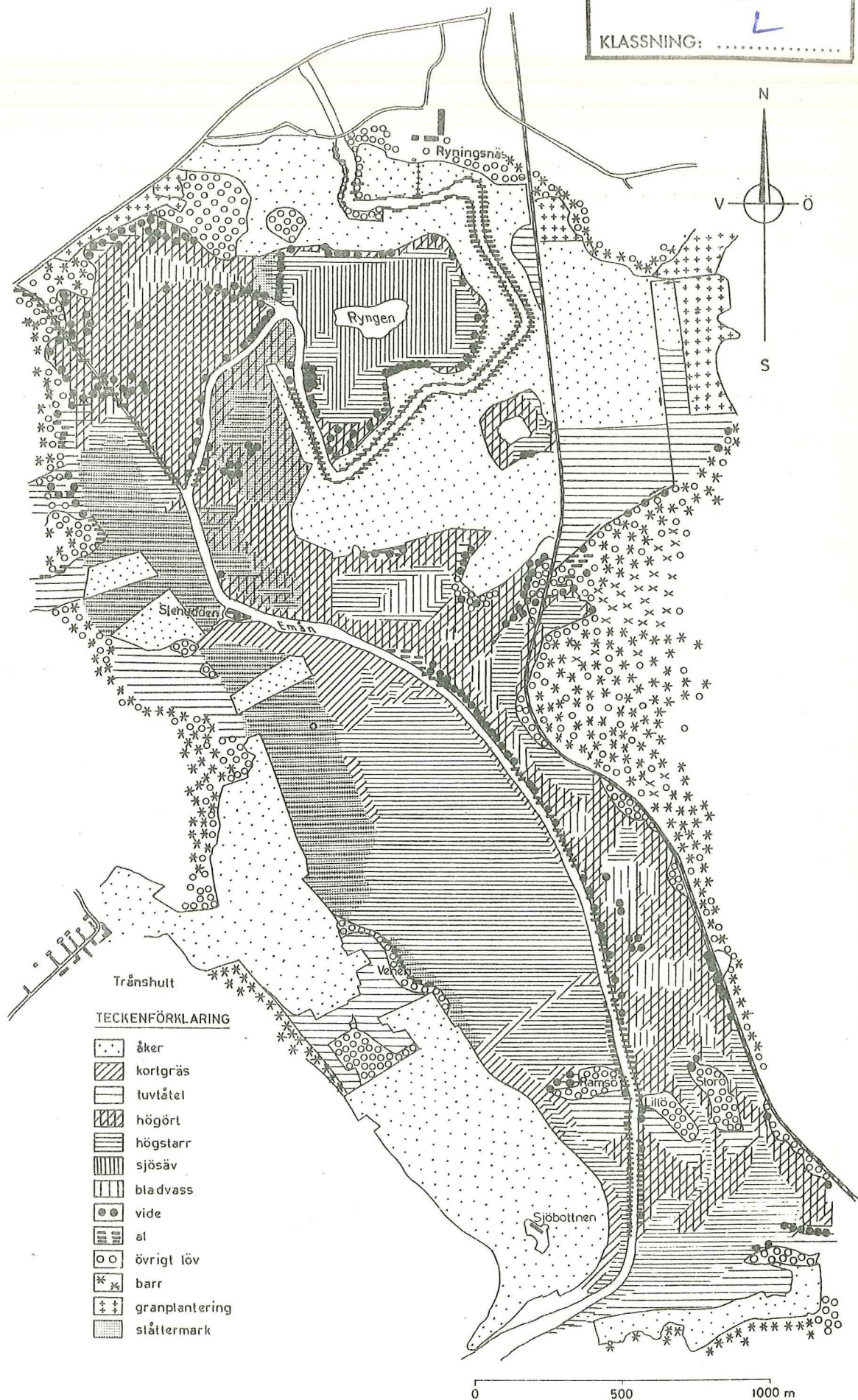
LÄNSSTYRELSEN
KALMAR LÄN
Fack
381 01 Kalmar
Tel 0480/222 20

RYNINGEN

VEGETATION OCH MARKANVÄNDNING

Länsstyrelsen Kalmar
Naturvårdsenhetens
bibliotek

KLASSNING: L

RYNINGEN

VEGETATION, MARKANVÄNDNING OCH FÅGELLIV

Anders Larsson

Avd för ekologisk botanik
Östra Vallgatan 14
223 61 LUND

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	<u>Sid</u>
1 INLEDNING	1
2 NATURBESKAFFENHET	1
3 MARKANVÄNDNING	2
4 VEGETATIONEN	4
4.1 Vegetationsbeskrivning	4
4.1.1 Ryngen	4
4.1.2 Öppna områden	6
4.1.3 Träd- och buskområden	11
4.1.4 Skogsområden	12
4.2 Vegetationskartering	14
4.3 Vegetationsutveckling	14
5 VEGETATIONEN OCH FÅGELLIVET	17
5.1 Markfuktighet och hävd	17
5.2 Biotopkraven hos några våtmarksfåglar	17
5.3 Förutsättningarna för våtmarksfåglar inom Ryningen	19
6 REFERENSER	21

Bilaga 1, Vegetationskarta

1 INLEDNING

Ryningen, som ligger inom Högsby och Hultsfreds kommuner, har i den fysiska riksplaneringen klassats som ett objekt av riksintresse. Motiveringen till detta har utgjorts av kulturellt-vetenskapliga intressen, främst ornitologiska (Civildepartementet 1972). Mot denna bakgrund är det därför förvånande att detta ur fågelsynpunkt så värdefulla våtmarksområde inte tagits upp på listan över viktiga och därmed också skyddsvärda våtmarksområden i Norden (Höjer 1973). Larsson (1972) har emellertid uppmärksammat området och framhållit, att det utgör en av de värdefullaste fågellokalerna i Sydsverige, och att området dessutom utgör den största ännu hävdade våtängslokalen i Småland. Ytterligare belägg för att Ryningen är en av Smålands förnämligaste fågellokalerna har erhållits genom en nyligen presenterad sammanställning över områdets fågelliv (Strömblad 1976).

Under senare år har emellertid framskjutits farhågor för en försämring av områdets rika fågelliv till följd av en tilltagande igenväxning av våtmarkerna inom Ryningen. I syfte att utreda dessa farhågor har på uppdrag av Länsstyrelsen i Kalmar län utförts en undersökning över Rynings vegetation och eventuella igenväxningstendenser i densamma. De framkomna resultaten avses ligga till grund för det fortsatta planeringsarbetet av Ryningsområdet.

2 NATURBESKAFFENHET

Ryningen är till övervägande del ett våtmarksområde i Emåns dalgång mellan Ryningsnäs och Trånshult, ca 10 km NV om Högsby i Kalmar län.

Ryningen var fordom en sjö i Emåns lopp, men genom avdikning 1886 och 1918 torrlades sjön nästan fullständigt. Resterna av den gamla sjön återfinns numer endast i områdets norra del, där ännu en liten vattensamling finns kvar. Denna sjörest brukar benämnas Ryngen till skillnad från den ursprungliga

sjön - Ryningen. Ryningen betecknar numer hela våtmarksområdet och de uppodlade arealerna inom den forna sjöns vattenområde. I början av 1960-talet var även Ryngen så gott som uttorkad genom alltför stor avrinning till Emån, men efter en fördämning mot ån håller sjön numer vatten hela sommaren (Strömblad 1976).

Det ur vegetationssynpunkt undersökta området har en areal av omkring 5 km² och omfattar så gott som all torrlagd mark samt till viss del även omkringliggande terräng.

3 MARKANVÄNDNING

Markanvändningen inom Ryningen-området omfattar flera olika kategorier. Till stor del avgörande för den nuvarande markanvändningen är rådande ägofördelning.

Åkerbruk, dvs plöjd mark, förekommer på de högt belägna delarna på ömse sidor om Emån i områdets norra delar runt resterna av den forna sjön. I övrigt påträffas odlade marker endast i söder och sydväst vid Trånshult. Dessa åkermarker är till största delen resultatet av den tidigare torrläggningen. Markerna ligger lågt i förhållande till de i norra delen.

Naturlig slåttermark förekommer inom några mindre arealer. De mest omfattande slåtterområdena (drygt 30 ha) ligger strax öster och nordost om Trånshult. Även sydväst om Ryngen finns några mindre arealer, vilka troligen åtminstone vissa år utnyttjas som slåttermark.

Betesmarker utgör en betydande del av områdets totala areal, ca 120 ha (betade slåtterytor oräknade). Den största andelen permanent betesmark (85%) finns väster om Emån. Ett enda stort sammanhängande betesområde bildas här av den samfällda marken i områdets centrala delar samt de ängsmarker som ligger söder härom. Utöver denna permanenta betesmark förekommer också till viss del efterbete av återväxten inom slåtter-

ytorna. För betesändamål utnyttjas dessutom de flesta tuvtåtelängarna, även om betesintensiteten inom dessa är relativt ringa. Tuvtåtelängarna i anslutning till skogsdungen Venen förefaller dock för närvarande inte att utnyttjas. Permanenta betesmarker påträffas i övrigt endast på tuvtåtelängarna i området nordost om järnvägen.

För omkring tio år sedan utnyttjades betydligt större arealer för slätter än vad som i dag är fallet. Detta framgår tydligt av äldre flygbildmateriel. Framför allt var det områden i norr som brukades. Även åkerarealen var något större, och de icke utnyttjade åkrarna har numer överförts till betesmarker. Somliga av dessa betesmarker har under de senaste åren dock helt upphört att brukas.

Hela området mellan järnvägen och Emån i Ryningens sydligaste del utgörs till största delen av marker som ej utnyttjas vare sig för bete, slätter eller odling. Dessa marker är i vissa partier kraftigt försumpade, och fläckvis uppträder kärrvegetation och även bladvassområden.

Skog förekommer inte i någon större omfattning inom själva Ryningen. De skogsdungar som finns är framför allt "öarna" Storö, Lillö och Ramsö samt ett litet område kallat Venen. Hela Ryningen-området omges i övrigt av skogsmark, främst barrskog, här och var uppblandad med lövträd. Inom de omgivande skogarna bedrivs ekonomiskt skogsbruk, och i nordost förekommer såväl kalhyggen som granplanteringar.

4 VEGETATIONEN

4.1 Vegetationsbeskrivning

Vegetationen inom Ryningen har undersökts endast översiktligt. Härvid har huvudsakligen olika växtsamhällen eller vegetationsenheter urskiljts direkt i fält utan några mer ingående analyser. De urskilda enheterna har i några fall kompletterats med enklare (inte fullständiga) artuppteckningar. För det mer intressanta vasstarrsamhället (*Carex acuta*-samhället) har emellertid några detaljerade vegetationsanalyser utförts inom slätter- och betesvarianterna. De kvantitativa vegetationsuppskattningarna har därvid utförts med hjälp av Hult-Sernander-Du Rietz' 5-gradiga täckningsgradsskala. Resultaten presenteras nedan under moment 4.1.2.

4.1.1 Ryngen

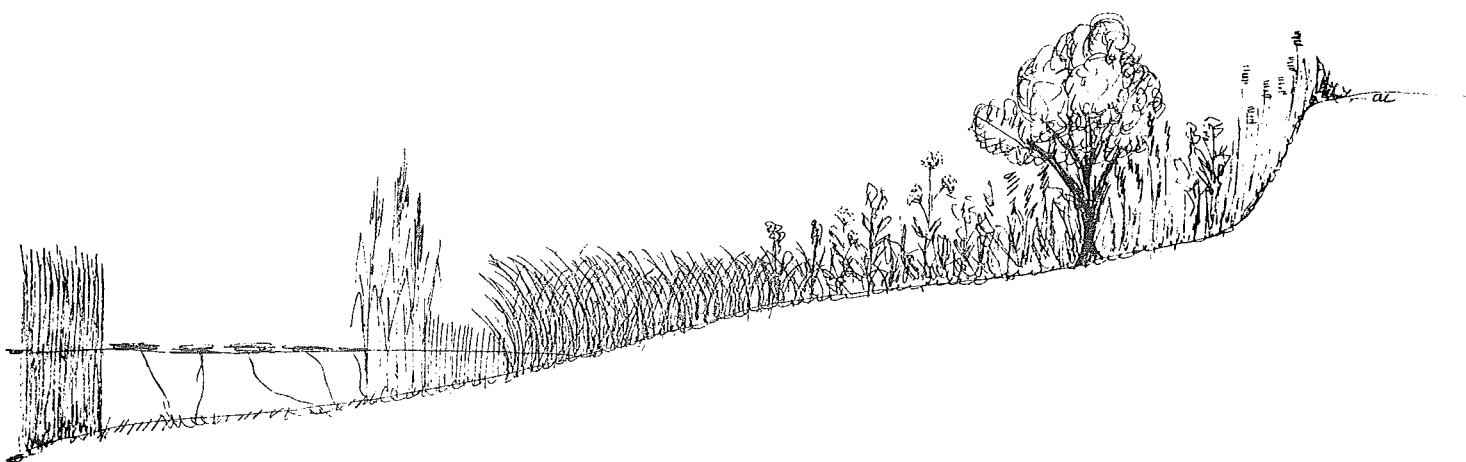
Ryngen kan betraktas som en liten sjö. Stora delar av sjön är igenvuxen med säv (*Scirpus lacustris*), men i de centrala delarna finns öppet vatten. Inom några områden finns dessutom bladvass (*Phragmites communis*) och sjöfräken (*Equisetum fluviatile*). Näckrosor (*Nuphar luteum*) förekommer rikligt. Flytbladsvegetationen övergår mot land ganska tvärt i en zon med högstarrvegetation. Denna starrbård domineras av vassstarr (*Carex acuta*), som närmast flytbladsvegetationen förekommer i rena bestånd med en höjd av omkring 70-100 cm. Starrbården varierar i bredd runt sjön, men genomsnittligt uppgår bredden till 25-30 meter.

Närmare strandkanten är inslaget av örter större i starrzonen, och här uppträder bl a kråklöver (*Potentilla palustris*). Starrzonen övergår successivt i en smal zon som kan karaktäriseras som högörtvegetation. Vanliga arter i denna högörtzon är kråklöver, strandlysing (*Lysimachia vulgaris*), kärrsilja (*Peucedanum palustre*), gul svärdsilja (*Iris pseudacorus*), kärrstjärnblomma (*Stellaria palustris*), kabbleka (*Caltha*

palustris), hundstarr (*Carex nigra*), rörflen (*Phalaris arundinacea*) och krypvide (*Salix repens*). Lokalt kan inslaget av grenrör (*Calamagrostis canescens*) vara betydande, liksom fläckvisa förekomster av älgört (*Filipendula ulmaria*). Inom denna högörtvegetation uppträder dessutom videbuskar. De vanligaste arterna är jolster (*Salix pentandra*), gråvide (*Salix cinerea*) och öronvide (*Salix aurita*).

I övergången mot åkermarkerna förekommer även en del mer eller mindre utpräglade åkerogräs, som t ex åkertistel (*Cirsium arvense*) och olika dån (*Galeopsis* sp). Just i denna gränzon är det inte ovanligt med högvuxna gräs som dominanter i vegetationen.

En förenklad skiss över den beskrivna strandzoneringen återges i figur 1. Zoneringen är upptagen på Ryngens nordsida men kan betraktas som generell för alla strandavsnitten.

Figur 1. Strandzonering vid Ryngen.

4.1.2 Öppna områden

Till de öppna områdena räknas områden fria från träd och buskar. Två typer kan urskiljas, nämligen slåttermarker och betesmarker. Till de öppna områdena har emellertid förts även de igenväxande högörtarealerna, trots att där förekommer buskar och träd i varierande mängd.

Slåttermarkerna utgörs till övervägande del av våtängar med en vegetation dominerad av vass-starr. Vissa slåtterarealer förekommer emellertid även inom områden med utpräglad högörtvegetation. Till de senare hör bl a ett litet område strax väster om Ryngen.

Slåtter av högörtvegetation innebär en reduktion av högvuxna gräs och örter, vilket gynnar mer lågvuxna arter. Ett förbättrat ljusklimat i de marknära skikten bidrar också till att gynna vissa arter. Vanligt förekommande arter i den slåttrade högörtvegetationen är revsmörblomma (*Ranunculus repens*), vattenpilört (*Polygonum amphibium*), höstfibbla (*Leontodon autumnalis*), blodrot (*Potentilla erecta*), brunven (*Agrostis canina*), älgört, kråklöver, hundstarr och krypvide. Vegetationstypen är ofta ganska artrik.

Den slåttrade starrvegetationen kan betraktas som naturlig ängsmark. Någon tillförsel av handelsgödselmedel sker ej till denna vegetationstyp inom Ryningen-området. Genom slåttern bortföres årligen den högvuxna starren, och härigenom minskas förutsättningarna för förnaansamling avsevärt. Även inom starrområdena förbättras ljusklimatet i de marknära skikten genom slåttern. Förutsättningarna för andra växter att kolonisera de annars kraftigt starrdominerade ytorna ökar därmed avsevärt. En art som uppenbarligen gynnas särskilt genom slåttern är brunven. Antalet örter är dessutom betydligt större inom en slåttrad yta än inom en icke hävdad.

I tabell 1 redovisas några detaljanalyser av slåttervegetationen. Analysrutorna nummer 1-4 härrör från gränsområdet mellan vass-starrsamhället och slåttervarianten av tuvtåtel-

I tabell 2 redovisas några analyser från en obetad fas av vass-starrsamhället. Området är visserligen beläget inom den samfällda betesmarken, men betesintensiteten inom vissa delar är mycket låg, och inom stora områden förekommer över huvud taget inget bete. I denna vegetation dominerar vass-starren fullständigt, och inslaget av andra arter är påfallande litet. Starrvegetationen är meterhög och en tydlig tuvbildning kan iakttagas. Genom utebliven hävd (slåtter eller bete) produceras årligen stora mängder förna, vilken ansamlas på marken. Genom dåliga nedbrytningsförhållanden ger detta upphov till en svag torvbildning.

Tabell 2. Obetad eller svagt betad *Carex acuta*-vegetation (rutstorlek 4 m²).

+ anger endast enstaka exemplar.

Analys nr	1	2	3	4	5
Veg.höjd i cm	100	100	90	100	70
<i>Carex acuta</i>	5	5	5	5	5
<i>Galium palustre</i>	1	1	1	1	1
<i>Naumburgia thyrsiflora</i>	-	1	-	+	-
<i>Potentilla palustris</i>	-	-	1	-	-

I tabell 3 redovisas slutligen några analyser från den betade fasen av vass-starrsamhället. Antalet arter är större jämfört med den obetade fasen och ungefär detsamma som i den slåtttrade. Dessa betade områden ligger oftast i kanterna på det stora sammanhängande starrområdet eller utmed staketen, mer sällan ute i starrfältet. Vegetationen kännetecknas främst av lågvuxna gräsarter som kärrkavle (*Alopecurus geniculatus*) eller mannagräs (*Glyceria fluitans*). Marken inom dessa områden är ofta mycket blöt och trampas därför lätt sönder av kreaturen, vilket medför att vissa partier inom dessa betesområden blir i det närmaste helt vegetationsfria. Dessa vegetationsfria ytor koloniseras ofta av ettåriga växter.

Tabell 3. Betad *Carex acuta*-vegetation (rutstorlek 4 m²).
+ anger endast enstaka exemplar.

Analys nr	1	2	3	4	5	6
Veg.höjd i cm	10	30	30	10	10	15
<i>Carex acuta</i>	1	-	1	+	1	2
<i>Agrostis stolonifera</i>	5	-	-	-	-	2
<i>Juncus articulatus</i>	1	-	-	-	-	-
<i>Glyceria fluitans</i>	-	5	5	1	1	-
<i>Equisetum fluviatile</i>	-	1	1	-	-	-
<i>Eleocharis palustris</i>	-	1	+	-	-	-
<i>Scirpus lacustris</i>	-	+	-	-	-	-
<i>Carex rostrata</i>	-	-	1	-	-	-
<i>Alopecurus geniculatus</i>	-	-	-	5	5	4
<i>Poa trivialis</i>	-	-	-	-	-	1
<i>Ranunculus flammula</i>	2	-	-	-	-	-
<i>Naumburgia thyrsiflora</i>	-	+	-	-	-	+
<i>Utricularia intermedia</i>	-	+	-	-	-	-
<i>Peucedanum palustre</i>	-	-	+	-	-	-
<i>Ranunculus repens</i>	-	-	-	2	2	1
<i>Potentilla anserina</i>	-	-	-	1	-	1
<i>Cardamine pratensis</i>	-	-	-	-	1	1
<i>Galium palustre</i>	-	-	-	-	+	-
<i>Gnaphalium silvaticum</i>	-	-	-	-	+	-
<i>Polygonum amphibium</i>	-	-	-	-	-	1
<i>Leontodon autumnalis</i>	-	-	-	-	-	1

I norra och södra delen av den samfällda betesmarken samt utmed Emåns västra strand uppträder en vegetationstyp som på vegetationskartan betecknats kortgräsvegetation. Karakteristiskt för denna vegetation är den mycket täta och låga grässvålen. De dominerande gräsarterna är lågvuxna arter som ven (*Agrostis* sp) och gröe (*Poa* sp). I grässvålen ingår dessutom en hel del örter, bl a kan nämnas vitklöver (*Trifolium repens*), ängsbräsma (*Cardamine pratensis*), gåsört (*Potentilla*

anserina), revsmörblomma och höstfibbla. Vegetationens lågvuxenhet vidmakthålles framför allt genom ett tämligen hårt betestryck. Substratet är dessutom inte detsamma som för t ex tuvtåtelängarna eller starrområdena, vilket också bidrar till vegetationstypens avvikande utseende.

Till de öppna områdenas vegetation räknas också den av tuvtåtel dominerade vegetationen. Denna vegetationstyp består av relativt högvuxna gräs omväxlande med mer lågvuxna. Fördelningen mellan högvuxna och lågvuxna arter är beroende av betesintensiteten. Förutom tuvtåtel utmärks detta växtsamhälle av bl a rödven (*Agrostis tenuis*), ängsgröe (*Poa pratensis*), sengröe (*Poa trivialis*), rödsvingel (*Festuca rubra*), ängssyra (*Rumex acetosa*), smörblomma (*Ranunculus acris*), älgört, gåsört, revsmörblomma och höstfibbla.

En vegetationstyp som står mitt emellan de öppna områdena och de träd- och buskbevuxna är de områden med högörtvegetation som håller på att växa igen. Artsammansättningen är i stort densamma som i högörtvegetationen som beskrevs från Ryngen (moment 4.1.1). Bland ytterligare arter utöver de redan nämnda kan anföras kärrtistel (*Cirsium palustre*), kärrdunört (*Epilobium palustre*), kråkvicker (*Vicia cracca*), gulvial (*Lathyrus pratensis*) och sumpmåra (*Galium uliginosum*). Fördelningen mellan olika dominanter kan dock variera.

Inom det stora, obrukade området mellan järnvägen och Emån förekommer insprängt i denna högörtvegetation större eller mindre områden med utpräglade kärregenskaper. Kärryptorna domineras i regel av starr, men inom de försumpade delarna utmed järnvägen förekommer rikligt med gul svärds-lilja. Andra försumpade områden uppvisar större eller mindre bestånd med bladvass.

Ett utmärkande drag för denna typ av högörtvegetation är dessutom den mycket kraftiga dominans av rörflen som uppträder inom ganska stora arealer. Mycket påtagligt är detta utmed ån norr om Lillö och Storö samt i triangeln mellan Bölökanalen

och Emån. Inom dessa rörflenbestånd dominerar arten fullständigt, och inslaget av andra växtarter är mycket litet.

Inom högörtvegetationen förekommer mer eller mindre rikligt uppslag av såväl videbuskar som små albuskar (se nedan).

Inom torrare områden kan även björk uppträda.

4.1.3 Träd- och buskområden

Den gamla herrgårdsparken vid Ryningsnäs är numer helt igenvuxen. Stora träd av alm, ek och lönn förekommer dock ännu. Utmed ån närmast det forna corps de logiet finns en del kraftiga bokar. Den gamla trädgården söder om corps de logiet har omförts till åkermark, vilken i öster avgränsas av en planterad granhäck.

Utmed själva åbrinken, som är ganska brant, förekommer i denna del av Emån ganska tätta lövträdsridåer. Det dominerande trädslaget är al, men inslag av björk, rönn och ask är inte ovanligt. Denna tätta lövträdsridå förekommer utbildad på ömse sidor om ån från herrgården ned till Emåns utlopp i Ryngen. Söder härom är trädvegetationen mer sparsam och åbrinken inte så brant. De tätta lövträdsridåerna ersätts istället utmed vissa sträckor av tätta videbuskage. Således finns ett mycket tätt och omfattande buskage med vide och al på åns östra strand ungefär mitt emot den samfällda betesmarken. Härifrån och söderut är den östra stranden nästan helt bevuxen med al och vide, men luckor i buskagen förekommer.

Emåns västra strand är från Bölökanalens utlopp till strax norr om Ramsö helt fri från träd- och buskvegetation. Enda undantaget utgör Hundnabben vid Stenudden, som är bevuxen med al och jolster. Söder om Ramsö uppträder på ömse sidor om ån spridda alridåer.

Buskar, enstaka individ, eller små videsnår förekommer för övrigt inte ovanligt inom områden med högörtvegetation. Rikligast påträffas dessa busk uppslag i det outnyttjade

området mellan Emån och Bölökanalen. Kraftiga buskage har dessutom växt upp omedelbart söder om de nordligaste åkrarna. Här är det främst al och björk som dominerar, men flera frodiga videbuskar påträffas också. Uppslag av al och viden är för övrigt inte alls ovanligt utmed dikesrenar eller på upplagda dikesvallar, t ex vid Bölökanalen. Tätheten och omfånget på buskagen eller buskarna varierar däremot avsevärt.

Runt själva Ryngen uppträder på några platser mycket tät träd- och buskbestånd. Rena videbestånd finns i söder och sydväst, medan blandbestånd med al och enstaka askar förekommer i öster.

4.1.4 Skogsområden

Skogarna, som omger Ryningen, är till största delen barrblandskogar av hedtyp. Såväl gran som tall förekommer, men inslaget av lövträd, al och björk (*Betula pubescens*) inom fuktigare partier, asp, ek och björk (*Betula verrucosa*) inom torrare, är ibland påfallande. Särskilt vanligt förekommer lövträd (al, björk och viden) i skogsbrynen mot de öppna ängsmarkerna. På de lätta jordarna i sydväst dominerar tallen helt och hållet.

Inom de högt belägna områdena öster om järnvägen dominerar barrblandskogar, men ett mindre område i nordost är nästan ren tallskog. I anslutning till bäcken (diket), som utgör gräns mellan de öppna ängsmarkerna i norr och skogen i söder och alldeles öster om järnvägen, har tidigare skett en viss försumpning av skogsmarken. Indikationer på detta är de många trädskellet (troligen asp och björk) som ännu står kvar. Effekterna av det förhöjda vattenståndet måste emellertid på senare tid ha minskat, eftersom en ganska tät ungskog med asp och björk, i vissa delar även al och viden, vuxit upp under de döda träden.

På båda sidor om järnvägen finns i anslutning till bäcken även några äldre aspbestånd. Beståndet väster om järnvägen

är i kanterna uppblandat med täta videsnår.

I samband med järnvägsbygget kom flera små skogspartier att bli avskurna från den tidigare sammanhängande skogen öster om Ryningen. Genom sitt isolerade och otillgängliga läge väster om järnvägen har dessa skogspartier fått utvecklas fritt under lång tid. I det nordligaste av dessa områden, där järnvägen svänger kraftigt, uppträder kalt berg vid sidan av den annars mycket blockiga terrängen. Asp dominerar såväl träd- som buskskiktet, men även enstaka ekar och björkar förekommer mellan blocken. Vegetationen är i övrigt hedartad och utgörs till stor del av mossor och lavar. I en smal "strandzon" förekommer spridda al- och videbuskar.

Skogsvegetationen på Ramsö, Lillö och Storö har inte detaljstuderats.

Skogsbeståndet, eller snarare trädridån, som benämnes Venen, karakteriseras av en gles förekomst av al och björk (*Betula verrucosa*). I områdets nordvästra del förekommer dock ett tätare aspbestånd. Vegetationen i övrigt är hedartad, och här och var uppträder t o m enstaka enbuskar.

De lövskogsområden som ligger strax väster om Ryningsnäs skiljer sig avsevärt från övrig omgivande skogsvegetation, och förhållandena i dessa lövskogspartier har därför undersökts mer i detalj.

Skogsområdet närmast landsvägen karakteriseras av asp och ek samt enstaka björkar i trädskiktet. Asparna är stora och mycket grova. Ett lägre trädskikt utgörs av hassel och rönn samt i kanten mot åkrarna även en del hägg. Fältskiktet är ängsartat och kännetecknas framför allt av blåsippa (*Anemone hepatica*), liljekonvalj (*Convallaria majalis*), harsyra (*Oxalis acetosella*), nejlikrot (*Geum urbanum*), spenört (*Laserpitium latifolium*), bergslok (*Melica nutans*) och lundgröe (*Poa nemoralis*). Terrängen, åtminstone i de centrala partierna, är blockrik och relativt svårframkomlig. Området närmast landsvägen är granplanterat.

Den lilla isolerade lövskogsholmen i åkermarken karakteriseras även den av ett trädskikt med asp och ek samt dessutom en del ask. Här finns även utbildat ett buskskikt av framför allt hassel, ask och ek. Fältskiktsvegetationen kännetecknas här av mycket riklig förekomst av blåsippa. Utöver de arter som angivits som typiska för den andra lövdungen bör här nämnas också förekomsten av getrams (*Polygonatum officinale*) samt fläckvis rikligt med teveronika (*Veronica chamaedrys*). Vissa markpartier saknar helt vegetation. Terrängen är även här mycket blockig. Utmärkande för detta område är dessutom förekomsten av åtskilliga stora stubbar. Stubbarna är sannolikt ganska gamla och har en diameter av omkring 1 m. Troligen rör det sig om ekstubbar.

För båda dessa lövskogsområden gäller, att de under lång tid inte utsatts för några som helst skogsvårdande åtgärder. Gamla nedfallna träd finns här och var, och bitvis kan terrängen vara oframkomlig. Man får gärna intrycket av vildmark.

4.2 Vegetationskartering

För hela Ryngenumrådet har en översiktlig vegetationskarta upprättats (bilaga 1). Karteringen har utförts genom flygbildsanalys av svartvita bilder i skala 1:20 000 samt genom kompletterande fältundersökningar.

Med ledning av vegetationens struktur och/eller artsammansättning har olika vegetationsenheter urskiljts. De urskilda enheterna framgår av teckenförklaringen till kartan (bilaga 1).

4.3 Vegetationsutveckling

De öppna fuktängsmarkerna inom Ryningenområdet utgör en kulturskapad vegetationstyp, som endast kan upprätthållas genom bibehållen hävd. Upphör hävden, kommer olika naturbetingade vegetationssuccessioner att sätta igång, vilket slutligen leder till en skogsbildning. Inom Ryningen påträffas olika stadier i denna igenväxningssuccession.

På de fuktigare marker som tidigare utnyttjades för slätter, och där denna upphörde för något eller några decennier sedan, uppträder nu en frodig högörtvegetation. Det ursprungliga hävdade stadiet bibehålls emellertid fortfarande inom närbelägna slåtterytor. Dessa förhållanden uppträder t ex sydväst om Bölökanalen eller väster om Ryngen. På områden, där hävden uteblivit under mycket lång tid, har även videbuskar kommit in. Så är fallet i området som utbreder sig mellan Bölökanalen och Emån. Särskilt framträdande är detta i de västra delarna, där även en del träd vuxit upp.

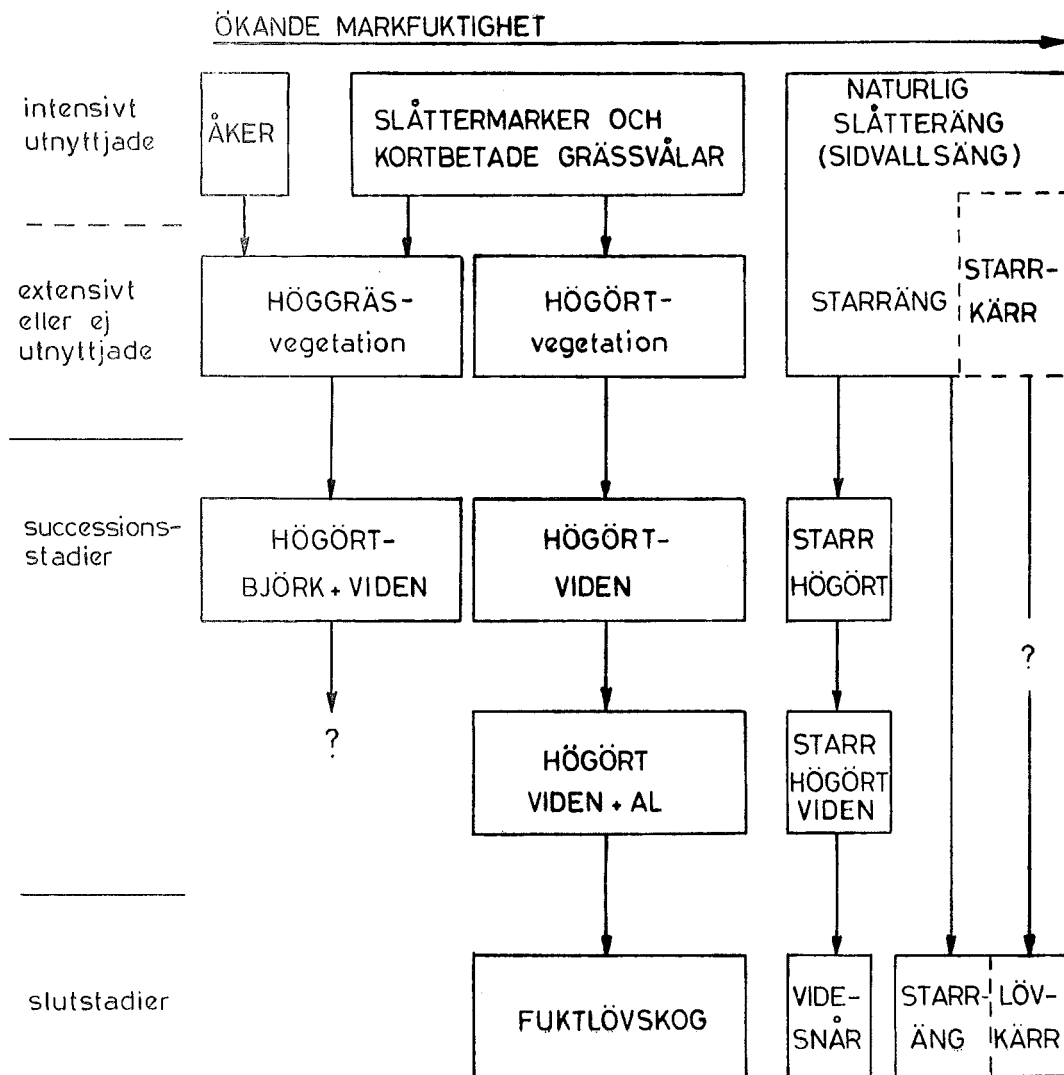
Hela den stora outnyttjade arealen mellan Emån och järnvägen har nått ungefär samma igenväxningsstadium som området i nordväst. Inom de blötaste, mer kärrartade partierna går igenväxningen långsammare, och här domineras vegetationen fortfarande av starr-arter eller vass.

Mycket långsamt går också igenväxningen inom områden dominerade av vass-starr. Vissa delar av detta växtsamhälle torde förbli oförändrade under mycket lång tid, givetvis under förutsättning att de rådande miljöförhållandena inte förändras. Orsaken till den nästan helt uteblivna igenväxningen inom denna vegetationstyp står att finna i de regelbundet återkommande översvämningarna, vilka effektivt förhindrar varje möjlighet för nyetablerade buskar att överleva groddplantstadiet.

Annorlunda ter sig förhållandena på de dikesvallar och mudermassor som lagts upp längs vattendragen. Dessa "bankar" ligger högre än omgivningen, och varaktigheten av en översvämning blir betydligt kortare, om "bankarna" över huvud taget översvämmas. Härigenom tillskapas lämpliga miljöförhållanden och bra grogrund för busk- och trädvegetation. Att så verkligen är fallet finns åtskilliga exempel på inom Ryningen. Ett mycket belysande exempel utgör den östra sidan av Emån, där på sina håll mycket kraftiga vide- och albuskage utbildats på "strandvallen". Avsaknaden av motsvarande strandbuskage på den västra sidan beror sannolikt uteslutande på att

dessa marker utnyttjas för bete, och att djuren har möjlighet att beta ända ned i vattenlinjen. Kreaturstramp och regelbunden avbitning (jämför slåtter) av unga al- och videskott bidrar effektivt till att hålla buskagen borta.

Naturligt betingade vegetationssuccessioner har beskrivits från andra liknande lokaler i landet (se t ex Larsson, A. 1971, Regnéll 1974, 1975), och igenväxningsförloppet inom Ryningen torde vara detsamma. Schematiskt återges detta förlopp i figur 2.

Figur 2. Schematisk vegetationsutveckling

5 VEGETATIONEN OCH FÅGELLIVET

5.1 Markfuktighet och hävd

Översvänningsmarker och fuktiga ängsmarker hyser ofta en mycket speciell typ av fågelfauna, s k våtmarksfåglar. Beteckningen våtmarksfåglar omfattar egentligen en relativt begränsad grupp fåglar, men i detta arbete har begreppet fått en betydligt vidare bemärkelse. Med våtmarksfåglar avses fåglar som på ett eller annat sätt är beroende av eller regelbundet uppträder inom våtmarksområden.

Genom betesgång och slåtter inom områdena med hög markfuktighet tillskapas lämpliga livsbetingelser för denna speciella fågelfauna. Förändras någon av dessa faktorer, påverkar detta mycket snabbt fågelfaunans struktur och speciellt det häckande beståndets sammansättning och numerär. Förändringar i fågelfaunan till följd av förändringar i en eller flera av dessa faktorer har redovisats av bl a Larsson (1969, 1971), Hjort & Larsson (1973) och Larsson (1975).

5.2 Biotopkraven hos några våtmarksfåglar

De flesta vadare har mycket specifika krav på häckningsmiljö. Larsson (1969) har redovisat några olika miljöfaktorer och den inverkan dessa har på olika våtmarksfåglar. Faktorer av stor betydelse är vegetationsstruktur, markfuktighet och betesintensitet.

Rödbena och gulärta tolererar olika betesintensitet men häckar inte gärna inom områden som är i avsaknad av åtminstone fläckvis intensivt betade partier. Hög markfuktighet inom häckningsområdet är också ett krav.

Brushanen är för sin häckning beroende av kortsnaggade gräsytor men kan till viss del tolerera ett mer extensivt bete inom häckningsområdet. Arten är däremot känslig för mera omfattande biotopförändringar.

Enkelbeckasinen föredrar för sin häckning områden med relativt hög markfuktighet. Utöver detta måste tuvbildning förekomma. Något krav på kortbetad vegetation finns inte utan är snarare till nackdel.

Tofsvipa och storspov har betydligt mindre krav på häckningsbiotop än övriga nämnda vadare. Mycket ofta häckar arterna på åkrar och utnyttjar sedan närliggande fuktängar för näringsök. Sker häckning inom fuktängsområden, bör vegetationen inte vara alltför tät eller högvuxen, och kortbetade partier bör finnas i närheten. Storspoven tolererar en mer högvuxen vegetation och blötare mark än tofsvipan.

Tillgång till öppet vatten under hela häckningssäsongen är en förutsättning för att erhålla en andstam. Simänder prefererar vattenområden med inte alltför tät säv- eller vassvegetation. För själva häckningen är tillgången till torra och väl skyddade platser i närheten av vatten en förutsättning. Tuviga starrområden är därför ofta väl lämpade som häckningsbiotoper, men även dikeskanter med högörtvegetation eller högvuxen gräsvegetation i anslutning till någon buske utnyttjas.

En relativt sen nykomling i den svenska fågelfaunan är gräshoppsångaren. Artens expansion de senaste årtiondena kan sättas i samband med ökad tillgång på för arten lämpliga biotoper. Gräshoppsångaren uppehåller sig nästan uteslutande inom igenväxande fuktängsmarker, där successionen nått ett stadium med högörtvegetation och relativt riklig förekomst av videbuskar. Inom liknande biotoper trivs också sävsparv och buskskvätta. Domineras igenväxningsstadiet av t ex rörflen, är biotopen lämplig för t ex sävsångare.

Slätter och bete är således väsentliga faktorer för att bevara en träd- och buskfri fuktängsvegetation, som gynnar de flesta våtmarksfåglar. Med avtagande betesintensitet eller upphörd slätter påbörjas fuktängsmarkernas igenväxning, och därmed försämras miljöförhållandena för änder och vadare

till förmån för olika tättingar.

5.3 Förutsättningarna för våtmarksfåglar inom Ryningen

Med kännedom om olika våtmarksfåglars ekologiska miljökrav och den nuvarande vegetationsstrukturen inom Ryningen är det möjligt att göra en bedömning av förutsättningarna för ett rikt och varierat fågelliv.

Ryningen kan under såväl vår som höst erbjuda lämpliga miljöbetingelser för rastande och flyttande fåglar, både änder, svanar, gäss och vadare. Änder och svanar har goda möjligheter att utnyttja klarvattnen inom de översvämmade områdena på ömse sidor om Emån. Under häckningssäsongen finns fortfarande lämpliga häckningsmiljöer för simfåglar i Ryngen. En ytterligare igenväxning av sjön kommer dock att allvarligt försämra häckningsmöjligheterna för både änder och doppingar.

För rastande vadare utgör de översvämmade ängsmarkerna lämpliga tillhåll. När det gäller häckningsmöjligheterna, är dessa betydligt sämre. Stora arealer ängsmark har en alltför högvuxen vegetation. Lämpliga häckningsbetingelser för vadare finns egentligen bara utmed åns västra sida samt i den samfälliga betesmarkens norra del, där vegetationen är av kortgrästyp. Vissa av de naturliga slåttermarkerna lämpar sig också bra för arter som tofsvipa och storspov. Det stora sammanhängande vass-storrområdet utgör däremot knappast någon lämplig biotop för några våtmarksfåglar. Därtill är vegetationen alltför högvuxen och tät. I vissa delar finns dock lämpliga partier för en del änder, medan andra erbjuder bra betingelser för t ex enkelbeckasin.

Högörtvegetation kan inte i någon större utsträckning betraktas som biotop för vare sig vadare eller änder. För arter som sävsparv, buskskvätta och gräshoppsångare utgör vegetations-typen, i synnerhet med inslag av videbuskage, nära nog optimala miljöbetingelser.

Rastande gäss har fortfarande möjlighet att utnyttja åkermarkerna i sydväst och nordost för näringssök. Igenväxningen av tuvtåtelängarna i nordost har emellertid gått så pass långt att området endast under ytterligare några år kommer att vara attraktivt för gässen.

Strömblad (1976) har utförligt redovisat såväl häckande som rastande fåglar i Ryningenområdet mellan åren 1962 och 1975. Av denna redovisning framgår också var olika fågelarter huvudsakligen uppehållit sig. Det framgår därvid klart, att de bästa miljöerna för vadare finns inom översvänningsmarkerna väster om Emån, medan igenväxnings- och försumpningsmarkerna öster om ån endast sporadiskt utnyttjas, bl a av brushane, enkelbeckasin och storspov. De flesta vadarhäckningarna har skett på de hävdade ängsmarkerna väster om ån.

Doppingar och andfåglar har haft sina bästa tillhåll i Ryngen men frekventerar under flyttningen till stor del även översvämningarna på båda sidor om Emån.

Man kan sålunda konstatera, att de ännu hävdade fuktängsmarkerna erbjuder de bästa livsbetingelserna för vadarfåglarna. Samtidigt nödgas man också konstatera, att stora arealer tidigare hävdad mark är stadd i igenväxning, och att väsentliga häckningsmiljöer därvid gått förlorade för änder och vadare. Om hävden minskas ytterligare eller åtgärder inte vidtas för övriga igenväxningsmarker, kommer Ryningens betydelse som ett viktigt våtmarksområde att nästan fullständigt upphöra.

6 REFERENSER

- Civildepartementet. 1972. Områden för friluftsliv och vetenskapligt kulturell naturvård. Förarbeten för fysisk riksplanering. Underlagsmaterial nr 19, andra upplagan.
- Hjort, C. och Larsson, A. 1973. Vadarinventering vid Ottenby 1965-1973. Vår fågelvärld 32, pp 199-203.
- Höjer, J. 1973. Översikt över viktiga våtmarker i Norden. Sverige. Nordiska arbetsgruppen för skydd av våtmarker, pp 257-335. Köpenhamn.
- Larsson, A. 1971. Vegetation inom Klingavälsåns dalgång. En översikt över vegetationen inom den södra delen. Meddn. Forskargr. Skötsel av Naturreservat nr 8. Avd.Ekol.Bot.,Lund,
- 1975. Fågelfaunan vid Saxåns utlopp 1974. Anser 14, pp 247-252.
- Larsson, T. 1969. Land use and bird fauna on shores in southern Sweden. Oikos 20, pp 136-155. Köpenhamn.
- 1971. Fågelinventering av Vombs och Karups ängar, Klingavälsåns naturreservat, Malmöhus län 1970-71. Statens naturvårdsverk, naturvårdsbyrån. Stockholm.
- 1972. Den hävdade fuktängen från ornitologisk synpunkt. Nuvarande och framtida förekomst i södra Sverige. Inst för skogszoologi. Rapporter och uppsatser nr 12. Skogshögskolan, Stockholm.
- Regnéll, G. 1974. Naturvårdsundersökning av Benestads backar. Meddn. Avd.Ekol.Bot., Lunds Univ., 2:5, Lund.
- 1975. Dyngets naturreservat. Naturvårdsinventering och skötselförslag. Meddn. Avd.Ekol.Bot., Lunds Univ., 3:8, Lund.
- Strömblad, W. 1976. Ryningen 1962-1975. Beskrivning och försök till värdering av en fågelsjö. Länsstyrelsen i Kalmar län informerar. Naturvårdsenheten, Kalmar.